

Prof.dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci

Dvadeset devet godina Dejtonskog sporazuma: Analiza efekata i izazova u Bosni i Hercegovini

Dejtonski mirovni sporazum, potpisan 14. decembra 1995. godine u Parizu, označio je kraj troipogodišnjeg rata u Bosni i Hercegovini. Sporazum je rezultat višemjesečnih pregovora održanih u vojnoj bazi Rajt-Peterson u Dejtonu, SAD. Njegov glavni cilj bio je uspostavljanje mira i stabilnosti u zemlji podijeljenoj među tri konstitutivna naroda: Bošnjacima, Srbima i Hrvatima. Danas, 29 godina kasnije, Dejtonski sporazum ostaje ključni dokument za razumijevanje političkog i društvenog pejzaža Bosne i Hercegovine, ali izaziva i niz kontroverzi. Ovaj pogled i osvrt analizira uspjehe, neuspjehe i buduće izazove vezane za ovaj sporazum.

Dejtonski sporazum je kompleksan dokument koji se sastoji od 11 aneksa. Najvažniji među njima je Aneks 4, koji čini Ustav Bosne i Hercegovine. Njime je uspostavljena država sastavljena od dva entiteta – Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine – i distrikta Brčko, koji je kasnije postao zasebna administrativna jedinica. Sporazum je također definisao zajedničke institucije na državnom nivou: Predsjedništvo, Savjet ministara, Parlamentarnu skupštinu i Ustavni sud.

Osnovni principi Dejtona zasnivali su se na očuvanju teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine, ali uz priznanje visokog stepena autonomije entiteta. Ovo kompromisno rješenje imalo je cilj da zadovolji interese svih strana, ali je u praksi dovelo do složenog političkog sistema sa čestim institucionalnim blokadama.

1. Uspostavljanje mira

Najvažniji uspjeh Dejtonskog sporazuma bio je prekid neprijateljstava i okončanje rata u kojem je živote izgubilo preko 100.000 ljudi, a milioni su raseljeni. Sporazum je stvorio okvir za povratak izbjeglica i interno raseljenih lica, omogućavajući obnovu razorene zemlje.

2. Regionalna stabilnost

Dejtonski sporazum spriječio je širenje sukoba na širi region Balkana, koji je već bio destabilizovan ratovima u Hrvatskoj i Sloveniji. Osim toga, međunarodna zajednica je putem Visokog predstavnika nastavila da igra ključnu ulogu u očuvanju stabilnosti u Bosni i Hercegovini.

3. Uvođenje demokratskih procesa

Uvođenje demokratskih institucija omogućilo je postepenu tranziciju od rata ka miru. Iako je ovaj proces bio spor i ponekad neefikasan, Dejtonski sporazum je postavio osnovu za politički dijalog i demokratske izbore.

Neuspjesi Dejtonskog sporazuma

1. Kompleksnost političkog sistema

Dejtonski ustav je kreirao izrazito komplikovan politički sistem sa 14 vlada i više od 150 ministara, što je rezultiralo visokom administrativnom neefikasnošću. Ovaj sistem otežava donošenje odluka, posebno na državnom nivou, gdje su česte blokade od strane političkih predstavnika entiteta.

2. Etnonacionalna podjela

Dejtonski sporazum je cementirao etničke podjele u zemlji, čineći ih osnovom za političko i društveno organizovanje. Umjesto da potiče integraciju, sistem je učvrstio razlike među narodima, što često vodi ka političkim krizama i tenzijama.

3. Zavist međunarodne zajednice

Iako je uloga međunarodne zajednice bila ključna u prvim godinama implementacije sporazuma, preveliko oslanjanje na Visokog predstavnika dovelo je do slabog razvoja unutrašnjih kapaciteta za upravljanje. Mnoge reforme su nametnute spolja, što je često izazivalo otpor lokalnih političkih elita.

4. Ekonomska stagnacija

Iako je Dejton omogućio obnovu osnovne infrastrukture, ekonomski razvoj zemlje i dalje zaostaje. Razjedinjenost tržišta i politička nestabilnost odbijaju strane investitore, dok visoka stopa nezaposlenosti i dalje pogađa veliki dio populacije.

Dejton nakon 29 godina: Trenutno stanje

Bosna i Hercegovina danas se suočava sa brojnim izazovima. Političke krize su česte, a sukobi među liderima konstitutivnih naroda često prijete funkcionisanju države. Posljednjih godina sve češće se postavlja pitanje revizije ili čak potpunog ukidanja Dejtonskog sporazuma. Srpski politički lideri insistiraju na očuvanju autonomije Republike Srpske, dok bošnjački lideri teže ka jačanju centralizovane države. Hrvati, s druge strane, zahtijevaju osnivanje trećeg entiteta kako bi osigurali ravnopravnost. Međunarodna zajednica i dalje ima značajnu ulogu u zemlji, ali njen uticaj opada. Evropska unija je postavila niz uslova koje Bosna i Hercegovina mora ispuniti kako bi postala članica, ali napredak je spor. Istovremeno, ruski i turski uticaj u zemlji raste, što dodatno komplikuje geopolitičku situaciju.

Perspektive za budućnost

2. Ekonomski razvoj

Ekonomski napredak je ključan za stabilnost i pomirenje. Ovo zahtijeva stvaranje jedinstvenog ekonomskog tržišta unutar zemlje, smanjenje korupcije i povećanje stranih investicija.

3. Pomirenje među narodima

Dejtonski sporazum je donio mir, ali nije riješio duboke etničke tenzije. Pomirenje zahtijeva zajednički napor svih strana, uključujući obrazovne reforme, promociju interetničkog dijaloga i suočavanje sa prošlošću.

4. Evropske integracije

Članstvo u Evropskoj uniji može poslužiti kao katalizator za reforme i pomirenje. Međutim, ovaj proces zahtijeva ozbiljne političke i ekonomske reforme koje trenutno nisu prioritet mnogih domaćih političkih lidera.

Dejtonski sporazum je bio neophodan kompromis koji je omogućio prekid rata u Bosni i Hercegovini. Međutim, 29 godina kasnije, njegove slabosti su sve očiglednije. Sporazum je cementirao etničke podjele i stvorio kompleksan politički sistem koji često paralizuje funkcionisanje države. Ipak, on ostaje osnovni okvir za očuvanje mira i stabilnosti.

Bosna i Hercegovina se nalazi na raskrsnici – da li će ostati zarobljena u okvirima Dejtona ili će krenuti putem reformi i integracije u evropske tokove. Odluka zavisi od političkih lidera, ali i od građana koji moraju zahtijevati odgovornost, reforme i viziju bolje budućnosti. Bez ozbiljnih promjena, zemlja rizikuje da ostane u začaranom krugu političkih kriza i ekonomskog zaostajanja. Dejton je donio mir, ali pravi izazov ostaje kako izgraditi funkcionalnu, prosperitetnu i inkluzivnu državu.